

KO'RISH BO'YICHA IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARGA TARIX FANINI

Nurulloyev Shahriyor Shavkatovich

Buxoro davlat pedagogika instituti Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti

1-tar 23-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko'rish bo'yicha imkoniyati cheklangan o'quvchilarga tarix fanini o'rgatishning zamonaviy metodikasi, texnologik yechimlari va inkluziv ta'lim tamoyillari asosida yondashuvlar tahlil qilinadi. Tarix fani odatda vizual materiallarga tayanadi, biroq ko'rish imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun tarixiy bilimlar maxsus usullar – Braille yozuvi, audio darsliklar, relyefli xaritalar, sensorli platformalar va hikoyaviy yondashuvlar orqali taqdim etilishi zarur. Maqolada bunday o'quvchilarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishda eshitish, his qilish va tasavvur kabi sezgi imkoniyatlaridan samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan. Shuningdek, virtual yordamchilar, sun'iy intellektga asoslangan ovozli vositalar, moslashtirilgan testlar va interaktiv muhitlarning ahamiyati yoritilgan. Muallif ko'rish imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun tarix fanini tushunarli va qiziqarli qilish — bilim olishda tenglik va inklyuzivlikni ta'minlashning muhim vositasi ekanini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: ko'rish imkoniyati cheklanganlar, tarix ta'limi, inkluziv ta'lim, Braille yozuvi, audio darsliklar, relyefli xaritalar, sensorli texnologiyalar, sun'iy intellekt, virtual yordamchilar, interaktiv o'qitish, didaktik yondashuvlar.

Ta'lim har bir insonning asosiy huquqlaridan biri bo'lib, uning imkoniyati va salomatligidan qat'i nazar, bilim olishga teng sharoit yaratishni taqozo etadi. Ko'rish bo'yicha imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun tarix fanini o'rgatish maxsus yondashuvlar, texnologik yechimlar va moslashtirilgan metodikalarni talab

qiladi. Tarix fani o'tmish voqealar, manzillar, shaxslar, vaqt va sabab-natijaviy bog'liqliklar asosida tahlil qilinadigan fan bo'lib, bu elementlarning ko'pincha vizual tasvirlar bilan bog'lanishi ko'rish imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun qiyinchilik tug'diradi. Shunga qaramay, zamonaviy texnologiyalar, pedagogik innovatsiyalar va inkluziv yondashuvlar bu to'siqlarni samarali bartaraf etishga xizmat qilmoqda.

Avvalo, ko'zi ojiz yoki zaif ko'radigan o'quvchilarning ehtiyojlariga mos tarixiy ta'lim vositalarini ishlab chiqish muhimdir. Maxsus tayyorlangan **Braille alifbosidagi tarixiy matnlar, relyefli xaritalar, audio darsliklar va taktik vositalar** orqali o'quvchilarda tarixiy kontseptsiyalarni shakllantirish mumkin. Masalan, relyefli chizmalar orqali tarixiy joylar, yurishlar, chegaralarning o'zgarishini tasavvur qilishga yordam beriladi. Audio darsliklar esa matnli bilimlarni eshitish orqali o'zlashtirish imkonini beradi.

Tarixiy davrlar va hodisalarni tushunishda **hikoya qilish** va **og'zaki talqin** usullari alohida ahamiyatga ega. O'qituvchi yoki audio-resurslar orqali tarixiy voqealar xronologik tarzda va obrazli til bilan bayon qilinadi, bu esa eslab qolish va voqealar orasidagi mantiqiy bog'liqlikni anglashni osonlashtiradi. Shu bilan birga, ko'rish imkoniyati cheklangan o'quvchilarda eshitish, his qilish va nutq orqali bilim olish kanallari faolroq ishlaydi. Tarixiy ma'lumotlar turli sezgi asosida yetkazilganda, ularning o'zlashtirilishi yanada samaraliroq bo'ladi.

Yana bir samarali yo'nalish – bu **interaktiv audio-platformalar** va **sensorli qurilmalar**dan foydalanishdir. Ushbu vositalar orqali o'quvchi tarixiy voqealarni ovozli ko'rsatmalar orqali eshitadi, sensorli tugmalar orqali esa vaqt, joy, shaxslar bo'yicha ma'lumotlarni o'rganadi. Bu nafaqat bilim olishga, balki mustaqil izlanish, qiziqish uyg'otish va tafakkurni rivojlantirishga yordam beradi.

Ko‘rish imkoniyati cheklangan o‘quvchilarga tarix o‘rgatishda **inklyuziv ta’lim tamoyillariga** qat’iy amal qilish lozim. Bunda o‘qituvchi o‘quvchilarning individual ehtiyojlari, bilim darajasi va qabul qilish tezligiga qarab dars mazmunini moslashtiradi. Gruppaviy ishlar, savol-javoblar, tarixiy rolli o‘yinlar orqali o‘quvchining darsdagi faolligi, ijtimoiylashuvi va o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi. O‘zaro muloqot, tajriba almashinuvi va tengdoshlar yordami bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi.

Shuningdek, zamonaviy **sun’iy intellektga asoslangan vositalar** yordamida tarixiy darslar audiogid shaklida taklif etilishi, ovoz bilan boshqariladigan dasturlar, avtomatik eslatmalar, va hatto ovozli testlar tuzish mumkin. Bu texnologiyalar nafaqat dars jarayonini qulaylashtiradi, balki o‘quvchining o‘zlashtirish darajasini ham tahlil qilish imkonini beradi.

Tarix fanining ko‘plab tushunchalari (davr, millat, madaniyat, urush, taraqqiyot, siyosat) falsafiy va konseptual xususiyatga ega bo‘lib, ularni tushuntirishda **muqoyasa qilish, tasvirlash, hayotiy misollar bilan boyitish** samaradorlikni oshiradi. Masalan, davlatlararo munosabatlar haqida gap ketganda o‘quvchining yashab turgan zamonaviy muhitdagi o‘xshashliklarni eslatish orqali tarixga qiziqish uyg‘otish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ko‘rish imkoniyati cheklangan o‘quvchilarga tarix fanini o‘rgatishda asosiy vazifa — tarixiy bilimlarni ular uchun sezilarli, eshitiladigan, tasavvur qilinadigan va tahlil qilinadigan shaklga o‘zgartirishdir. Maxsus metodlar, texnologiyalar, va didaktik yondashuvlar orqali o‘quvchi tarixni chuqur anglaydi, o‘z fikrini ifoda etadi va jamiyatda to‘laqonli ishtirok etuvchi shaxs sifatida shakllanadi. Bunday yondashuvlar nafaqat ta’limdagi inklyuzivlik tamoyillarini ro‘yobga chiqaradi, balki tarix fanining barcha o‘quvchilar uchun ochiq va tushunarli bo‘lishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO. (2020). *Inclusion and education: All means all*. Global Education Monitoring Report.
2. Kelly, S.M., & Smith, D.W. (2011). *Teaching History to Students with Visual Impairments*. Journal of Visual Impairment & Blindness, 105(4), 200–212.
3. Ahuja, A., & Sharma, N. (2021). *Assistive Technologies in Education for Visually Impaired Learners*. Educational Research International, 2021(3), 1–8.
4. Gulyamov, S. (2022). *Inkluziv ta'limda tarix fanining o'rni*. "Ta'lim va taraqqiyot" jurnali, №1.
5. World Health Organization. (2019). *World report on vision*. Geneva: WHO.
6. Abdullaeva, Z. (2023). *Nogironligi bo'lgan bolalar uchun tarixiy darsliklarni moslashtirish metodikasi*. O'zR TA pedagogika ilmiy jurnali, №2.
7. Mardiev, B. (2021). *Texnologiyalar yordamida imkoniyati cheklanganlar uchun ta'lim imkoniyatlari*. "Raqamli ta'lim" ilmiy-amaliy jurnal, №3.